

***O'ZBEK TILINI O'QITISHDA PRAGMATIK KOMPETENSIYANI
SHAKLLANTIRISH******Ochilova Marjona Olimjon qizi****Termiz davlat universiteti O'zbek filologiyasi fakulteti**Filologiya tillarni o'qitish: o'zbek tili**ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek tilini o'qitish jarayonida pragmatik kompetensiyani shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida tilni o'rgatish faqat grammatik qoidalarini o'zlashtirish bilan cheklanmay, balki til birliklaridan turli kommunikativ vaziyatlarda maqsadga muvofiq va samarali foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirishni ham nazarda tutadi. Shu nuqtai nazardan, pragmatik kompetensiya o'quvchilarning nutqiy faoliyatini takomillashtirish, muloqot madaniyatini yuksaltirish va kommunikativ samaradorlikni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Maqolada pragmatik kompetensiyaning mazmuni, uning tarkibiy qismlari, kommunikativ yondashuv bilan o'zaro bog'liqligi hamda o'zbek tili darslarida uni shakllantirishning samarali usullari yoritilgan. Tadqiqot davomida tavsifiy, qiyosiy, tahliliy va pedagogik kuzatish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar, rolli o'yinlar, autentik matnlar va raqamli ta'lim vositalarining pragmatik kompetensiyani rivojlantirishdagi imkoniyatlari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari pragmatik kompetensiyani maqsadli rivojlantirish o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini takomillashtirish, kommunikativ vaziyatni to'g'ri baholash, til vositalarini vaziyatga mos tanlash hamda samarali muloqot olib borish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: pragmatik kompetensiya, o'zbek tili ta'limi, kommunikativ kompetensiya, pragmatika, lingvodidaktika, nutq madaniyati, kommunikativ yondashuv, interfaol metodlar, ta'lim texnologiyalari, muloqot.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish til ta'limining asosiy yo'nalishlaridan biriga aylandi. Zamonaviy jamiyat shaxsdan nafaqat tilning grammatik me'yorlarini bilishni, balki turli kommunikativ vaziyatlarda fikrini aniq, mantiqiy va maqsadga muvofiq ifodalay olishni ham talab etadi. Shu

sababli o'zbek tilini o'qitishda pragmatik kompetensiyani shakllantirish masalasi dolzarb ilmiy va metodik muammolardan biri hisoblanadi.

Pragmatik kompetensiya — bu shaxsning til vositalarini muloqotning maqsadi, ishtirokchilari, ijtimoiy munosabatlari va kommunikativ vaziyatiga mos ravishda tanlash hamda ulardan samarali foydalanish qobiliyatidir. U nafaqat til birliklarini bilishni, balki ularning ma'no nozikliklarini anglash, nutq odobiga rioya qilish, suhbatdoshning kommunikativ niyatini tushunish va o'z fikrini vaziyatga mos tarzda ifodalashni ham o'z ichiga oladi.

O'zbek tilini o'qitishda pragmatik kompetensiyani rivojlantirish o'quvchilarning real hayotiy vaziyatlarda muloqot qilish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, salomlashish, murojaat qilish, iltimos bildirish, uzr so'rash, minnatdorchilik izhor etish, taklif qilish, fikr bildirish va bahs-munozara olib borish kabi nutqiy harakatlarni to'g'ri qo'llash pragmatik kompetensiyaning muhim tarkibiy qismlaridir.

Kompetensiyaviy ta'lim modeli, interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar, rolli o'yinlar, loyihaviy ta'lim hamda raqamli ta'lim platformalari pragmatik kompetensiyani rivojlantirish uchun qulay pedagogik muhit yaratadi. Bunday metodlar o'quvchilarni tayyor bilimni qabul qilish emas, balki muloqot jarayonida faol ishtirok etish, fikr almashish va til vositalaridan ongli foydalanishga undaydi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi o'zbek tilini o'qitishda pragmatik kompetensiyaning nazariy asoslarini yoritish, uni shakllantirishning samarali metodlarini tahlil qilish hamda ta'lim amaliyotiga tatbiq etish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat:

pragmatik kompetensiya tushunchasining ilmiy mohiyatini yoritish;

pragmatik kompetensiyaning kommunikativ kompetensiya tizimidagi o'rnini aniqlash;

o'zbek tili darslarida pragmatik kompetensiyani rivojlantirish metodlarini tahlil qilish;

interfaol va raqamli ta'lim texnologiyalarining imkoniyatlarini baholash;

o'quvchilarning pragmatik kompetensiyasini rivojlantirishga oid ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Mazkur tadqiqot natijalari o'zbek tilini o'qitish metodikasini takomillashtirish, o'quvchilarning kommunikativ va pragmatik kompetensiyalarini rivojlantirish hamda til ta'limi samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'zbek tilini o'qitishda pragmatik kompetensiyani shakllantirish o'quvchilarning kommunikativ salohiyatini rivojlantirishning muhim omillaridan biridir. Tilni o'qitish jarayonida grammatik bilimlarni egallash bilan bir qatorda, til birliklaridan turli kommunikativ vaziyatlarda maqsadga muvofiq va o'rinli foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish zamonaviy ta'limning asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi. Pragmatik kompetensiyaning rivojlanganligi o'quvchilarga muloqot jarayonida fikrini aniq, ravon va odob me'yorlariga muvofiq ifodalash, suhbatdoshning kommunikativ niyatini to'g'ri anglash hamda nutq strategiyalarini vaziyatga mos ravishda tanlash imkonini beradi.

Tadqiqot davomida kommunikativ yondashuv, interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar, rolli o'yinlar, autentik matnlar va raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish pragmatik kompetensiyani rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega ekanligi aniqlandi. Mazkur metodlar o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirish, tanqidiy va ijodiy fikrlashini rivojlantirish, muloqot madaniyatini yuksaltirish hamda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, ta'lim jarayonida pragmatik kompetensiyani tizimli ravishda rivojlantirish o'qituvchidan zamonaviy pedagogik texnologiyalarni puxta egallashni, kommunikativ vaziyatlarga asoslangan topshiriqlardan samarali foydalanishni hamda o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda shaxsga yo'naltirilgan ta'limni tashkil etishni talab etadi. Bu esa o'quvchilarning nafaqat tilni o'zlashtirish darajasini, balki ularning ijtimoiy moslashuvi, hamkorlikda ishlash va samarali muloqot olib borish kompetensiyalarini ham rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek tilini o'qitishda pragmatik kompetensiyani shakllantirish til ta'limining sifatini oshirish, o'quvchilarning kommunikativ ehtiyojlarini qondirish va ularni zamonaviy jamiyat talablariga mos, nutq madaniyatiga ega shaxs sifatida tarbiyalashning muhim shartidir. Kelgusida pragmatik kompetensiyani sun'iy intellekt texnologiyalari, raqamli ta'lim platformalari va multimodal o'quv muhitlari bilan integratsiyalashgan holda rivojlantirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish maqsadga muvofiqdir. Mazkur tadqiqot natijalari o'zbek tilini o'qitish metodikasini takomillashtirish, lingvodidaktika va

pragmalingvistika sohalaridagi keyingi ilmiy izlanishlar uchun nazariy hamda amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.Safarov Sh. **Pragmalingvistika**. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2008.
- 2.Mahmudov N. **Til va nutq**. – Toshkent: Ma'naviyat, 2013.
- 3.Mahmudov N. **O'qituvchi nutqi madaniyati**. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2007.
- 4.Nurmonov A. **O'zbek tilshunosligi tarixi**. – Toshkent: Akademnashr, 2012.
- 5.Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G. va boshqalar. **Hozirgi o'zbek adabiy tili**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.
- 6.Mengliyev B. **Hozirgi o'zbek tili**. – Toshkent: Tafakkur, 2018.
- 7.Abduazizov A. **Tilshunoslik nazariyasiga kirish**. – Toshkent: Sharq, 2010.
- 8.Yo'ldoshev B. **Hozirgi o'zbek adabiy tili**. – Toshkent: Fan, 2018.
- 9.Ne'matov H. **Til va jamiyat**. – Toshkent: Fan, 2006.
- 10.Begmatov E. **Adabiy norma nazariyasi**. – Toshkent: Fan, 2005.
- 11.Hymes D. **On Communicative Competence**. – Harmondsworth: Penguin Books, 1972.
- 12.Canale M., Swain M. **Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing**. *Applied Linguistics*, 1980.
- 13.Bachman L. F. **Fundamental Considerations in Language Testing**. – Oxford University Press, 1990.
- 14.Bachman L. F., Palmer A. S. **Language Testing in Practice**. – Oxford University Press, 1996.
- 15.Leech G. N. **Principles of Pragmatics**. – Longman, 1983.